

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. Лють, жорстокість, безсердечність нашого переломного часу можна зрозуміти, проте аж ніяк не слід виправдовувати їх і миритися з ними. Передусім тому, що це підриває здоровий культурний розвиток підростаючого покоління, повноцінне формування особистості, тобто ставить під сумнів і майбутнє самого суспільства.

3. Фрейд стверджував, що агресія, яка не знайшла виходу, призводить до страждань та загрожує важкими руйнуваннями для особистості індивіда. [6, с.365]

Досить актуальною є проблема агресивної поведінки дошкільнят.

Адже цей вік є важливим для формування і закріплення різних поведінкових актів. Деструктивні реагування характерні для більшості дошкільників, але із засвоєнням правил і норм організації діяльності вони поступаються соціально схвальним формам поведінки. Однак, у певній категорії дітей прояви агресії не тільки зберігаються, а й розвиваються і трансформуються у стійкі риси особистості. Внаслідок цього знижується продуктивний потенціал дитини, деформується її особистісний розвиток.

Мета статті: визначити причини виникнення агресивності та обґрунтувати ефективні засоби профілактики агресивної поведінки у дітей дошкільного віку.

В зарубіжній науковій методології та практиці агресивна поведінка людини розглядається в рамках інстинктивістського (З. Фрейд, К. Лоренц та ін.), біологічного (В. Гесс, Р. Джекобс, С. Меднік, Д. Олдс та ін.), фрустраційного (Дж. Доллард, Л. Дуб, Н. Міллер та ін.), когнітивного (Л. Берковіц, Л. Ерон, Д. Зілманн, Л. Х'юсманн та ін.), соціального (А. Бандура, А. Басс, Р. Берон, Д. Річардсон, Б. Крейхі та ін.) підходів. Також проблемою агресії у дітей займаються такі науковці, як Л. Берковіц, Бреслав Г.Є., Бютнер К, Лоренц К., Паренс Г. за кордоном, Фурманов І.А, Рум'янцева Т.Г., Лютова Д.Г., Моніна Г.Б., в СНГ та інші.

Основними причинами, що обумовлюють агресивну поведінку визначено:

- біологічні (гормони, гени, які мають відношення до агресивної поведінки, соматичний стан здоров'я),
- фізичні (атмосферний тиск, температура повітря, тіснява у приміщеннях),
- хімічні (тютюнопаління, вживання психотропних речовин суб'єктами агресивної поведінки),
- психологічні (низька самооцінка, високий рівень тривожності, несформованість навиків самоконтролю поведінки, психічні відхилення, психоемоційні перенапруження),
- соціальні (неадекватний тип батьківського ставлення, негативний вплив сиблінгів).

Останні два фактори є визначальними у формуванні агресивної поведінки дітей дошкільного віку. [1, с.28]

Деякі дослідники пояснюють схильність дітей дошкільного віку до агресивної поведінки ще одним "можливим чинником—порядком народження дітей. Наприклад, "малюк" у сім'ї з великою кількістю дітей частіше схильний до сором'язливості, що може бути пов'язано з турботою про нього великої кількості людей. (Проте гіперопіка, зазвичай, викликає протест, зокрема агресивні дії). Якщо така дитина змушена бути самостійнішою, то з неї може розвиватися агресивніша особистість. Навпаки, старша дитина в багатодітній сім'ї частіше схильна до самовпевненості, можливо тому, що відчуває вищість перед молодшими дітьми або відповідальність за них [2, с.52—53].

Агресивна поведінка дошкільнят може формуватися на негативних прикладах дорослих. Особливо схильними до агресії можуть стати діти, які зустрічаються з її проявами у власній сім'ї та відчувають на собі її наслідки. Чимало батьків вдаються до фізичних покарань і навіть до жорстокості у вихованні своїх дітей. Вони не усвідомлюють, що дитина в дорослому віці стане такою ж грубою і бездушною, як і вони самі, до того ж часто відкрито (словом чи ділом) буде виявляти свою неповагу до батьків. Отже, інколи психокорекційну роботу потрібно починати з батьків.

Великого значення для появи агресивності у дошкільному віці набуває популярність дитини у групі однолітків. Не маючи адекватних засобів спілкування, дитина кулаками намагається посісти лідируюче місце в групі. І різні вікові періоди вирішальне значення для здобуття популярності мають різні вимоги з боку групи. Мають значення інтелектуальний рівень, розвиненість мови, фізичний розвиток, спритність, ступінь оволодіння різними діяльностями. Агресивність таким чином може бути наслідком переживань, пов'язаних з образою, ущемленим самолюбством. Уперше вона виникає в тій ситуації, яка травмує психіку і спрямована проти тих, кого дитина вважає причиною неприємних переживань і конфліктів. [2, с.54-55]

Основним засобом психопрофілактичної програми стала гра. Однією з теоретичних основ психопрофілактики є центрована на дитині ігротерапія, котра за словами Г. Лендрет становить собою цілісну терапевтичну систему. В ігротерапії, центрованої на дитині, ключем впливу і розвитку є саме взаємини, а не використання іграшок чи інтерпретація поведінки. Цієї точки зору дотримувались А. Фрейд, Д. Муштакас, В.

Екландер, А. Захаров, А. Співаковська, О. Бовть, Г. Хузеєва. Ігротерапія сприяє розвитку міжособистісних взаємин через виконання дитиною ролі. Також гра є провідною діяльністю, у якій формуються основні новоутворення особистості дитини: потребнісно-мотиваційна сфера (Д. Ельконін, О. Леонтьєв), діяльність поведінки (Е. Смірнова), емоційна сфера та сфера самопізнання. При розробці психопрофілактичної програми велику увагу ми звертали на вибір способів впливу. Активні способи впливу передбачали використання рухливих ігор, фізичних вправ для відреагування негативних емоцій і зняття емоційного напруження, опанування технік ауторелаксації та саморегуляції для стримування і зняття агресивних імпульсів.[3]

Також, у силу того, що ми розглядаємо агресивну поведінку як певний тип реагування на зовнішні стимули, об'єктом впливу повинна стати поведінка дітей. Тому мета - навчити дітей конструктивним формам поведінки, які альтернативні агресивній. Для цього відпрацьовувались моделі прийнятної поведінки й емоційного реагування. Щоб реалізувати цей підхід роботи з дітьми, ми використовували такі форми роботи:[4]

- бесіда;
- вправи;
- рольове програвання моделей бажаної поведінки у різних життєвих ситуаціях;
- етюди, пантоміма, психогімнастика;
- малювання;
- фізичні вправи, рухливі ігри;
- техніки ауторелаксації.

При роботі з дітьми дошкільного віку, нами було враховано, що довільна увага в них ще не сформована, тому ми прагнули забезпечити часту зміну видів діяльності: бесіди змінювались рухливими іграми, етюди – малюванням тощо.

Розрядці агресивних імпульсів сприяє спорт, як форма боротьби. Так, Е. Фромм [7] вважав, що ігрова агресія, до якої відносять спорт, не має жодних негативних мотивацій, пов'язаних із гнівом чи ненавистю. Проте, у такому випадку немає й агресивних імпульсів. Імовірно, повинно йтись про розрядку агресії у спортивній боротьбі, причому в ролі учасника.

Г. Паренс (представник психоаналізу) стверджує, що основним шляхом подолання почуття ворожості є вивільнення енергії, яка накопичилась, через словесне вираження в контексті значущих взаємин дітей з батьками.[5]

Висновки. Кожна особистість наділена певним ступенем агресивності. Відсутність її веде до пасивності, конформності тощо. Надзвичайний розвиток її починає визначати весь обрис особистості, котра може стати конфліктною, нездатною на свідому кооперацію. Сама по собі агресивність не робить людину свідомо небезпечною, бо, з одного боку, існуючий зв'язок між агресивністю та агресією не є жорстким, а, з іншого боку, сам акт агресії може не приймати свідомо небезпечні та несхвалювані форми. Деструктивну поведінку, зокрема агресивну, зумовлюють передусім мотиви діяльності, ті цінності, заради досягнення та оволодіння якими розгортається активність людини.

Агресивні діти потребують розуміння та підтримки дорослих, тому найважливішим завданням є надання посильної та своєчасної допомоги дитині з боку дорослого. Як правило, вихователям та вчителям неважко визначити, хто з дітей має підвищений рівень агресивності. Саме тому, для того щоб допомогти дитині оволодіти навичками самоконтролю, потрібно передусім навчити її усвідомлювати та розуміти свої почуття, оцінювати ситуацію спілкування та прогнозувати варіанти її розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль / Л. Берковиц. – СПб. : Прайм–ЕВРОЗНАК, 2001. – 512 с.
2. Бовть О. Б. Причины агрессивной поведінки дітей молодшого шкільного віку / О. Б. Бовть // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 94 – 100.
3. Карпінська Т. С. Психологічна профілактика агресії у дошкільників: [методичні рекомендації для студентів] / Т. С. Карпінська. – Івано-Франківськ, 2011. – 50 с.
4. Карпінська Т. С. Ефективність профілактики агресивної поведінки дошкільників засобами рухової ігрової діяльності / Т. С. Карпінська // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Фізична культура. – 2010. – Вип. 12. – С. 66–70.
5. Паренс Г. Агрессия наших детей / Г. Паренс. – М. : Форум, 1998. – 152 с.
6. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции / З. Фрейд. – М. : Наука, 1989. – 456 с.
7. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. – М. : ВЛАДОС, 1994. – 354 с.